

УДК 94(477.43)“1919/1920”:355

С.В.Олійник

Постать Т.Шевченка в культурно-освітній та національно-пропагандистській діяльності Української Галицької армії на Поділлі

Стаття присвячена з'ясуванню місця і ролі постаті Т.Шевченка в культурно-освітній та національно-пропагандистській діяльності Української Галицької армії на Поділлі.

Визначається актуальність даної проблематики. Аналізується історіографія проблеми, яка засвідчує, попри наявність певної кількості публікацій, необхідність відповідної наукової студії.

Зазначаються основні структурні підрозділи Української Галицької армії, які займалися культурно-освітньою і національно-пропагандистською діяльністю. Наголошується, що у всіх підлеглих їм ланках лунало шевченківське слово. Вказується на активне використання творчості Т.Шевченка в репертуарі театральних труп та хорів, які функціонували в структурі галицького війська.

Значна увага приділена участі Української Галицької армії у відзначенні, спільно з подолянами, роковин Т. Шевченка у березні 1920 року. Відмічається ґрунтовна підготовка по всій вертикалі галицького війська до проведення цього заходу.

Здійснено спробу реконструювати участь галицьких підрозділів у шевченківському святі, яке проходило за активної участі місцевого населення і охопило велику кількість населених пунктів. З'ясовано, що найбільш гучніші святкування відбулися в Ольгополі, Бершаді та Балті.

Найбільш глибоко реконструйовано проведення заходу, присвяченого постаті Т.Шевченка в Ольгополі. На основі фактичного матеріалу доведено, що шевченківське свято у цьому населеному пункті виконало свою національно-патріотичну роль. Є підстави вважати успішним проведення даного заходу та вагомую роль у ньому Української Галицької армії.

Ключові слова: Українська Галицька армія, галицьке військо, Т.Шевченко, Поділля, подоляни, культурно-освітня робота, національно-пропагандистська діяльність.

Історія Української Галицької армії тісно пов'язана із Поділлям. Протягом липня 1919 – травня 1920 років галицьке військо не лише вело збройну боротьбу за українську державність, а й виступало вагомим чинником культурно-мистецького та національно-пропагандистського життя на теренах краю. Останнім аспектам присвячено низку наукових публікацій. Однак їх аналіз засвідчує, що В.Бережинський [1], М.Литвин і К.Нуменко [2], О.Дольницький [3], Н.Гірняк [4] та ін. [5; 6] обмежилися лише констатацією факту, пов'язаного з вшануванням галицьким військом постаті Т.Шевченка, як уособлення патріотизму, вико-

ристання його імені й творчості у культурно-освітній та національно-пропагандистській діяльності, як в середині армії, так і серед місцевого населення. Фактично залишилася осторожність галицької складової подільської шевченкіани і в дослідженні А.Машталіра, присвяченому постаті Кобзаря в контексті національного відродження у Наддніпрянській Україні 1917–1920 років [7]. Змістовну інформацію про місце і роль постаті Т.Шевченка в культурно-освітній та національно-пропагандистській діяльності галицького війська в регіоні подано у монографії “Українська Галицька армія на Поділлі (липень 1919 – травень 1920 рр.)” [8].

Однак, попри певні здобутки науковців щодо висвітлення постаті Тараса Шевченка в контексті національно-патріотичної діяльності УГА, варто конкретизувати окремі складові, що й спонукає до подальших дослідницьких зусиль.

В УГА значну увагу приділяли культурно-просвітній та національно-пропагандистській роботі як серед стрільців, так і серед подолян. Ці функції координували “Відділ для освіти при Команді етапу УГА” [9] та освітні гуртки, які створювалися галицькими військовими у місцях постою [10], а також Бюро пропаганди (Пресова квартира) [11]. Для підвищення ефективності пропагандистської роботи при військових частинах створювалися школи національної свідомості. При кожному вишколі була “Школа національного освідмлення”, стрілецькі приюти і чайні. Поширеним явищем стали стрілецькі читальні. У всіх цих установах часто лунало слово Кобзаря [8, с. 169-172; 12]. Творчість Т.Шевченка брали до репертуару театральні трупи та хорові колективи. Так, зокрема, серед вистав “Львівського Нового Театру”, який діяв в структурі УГА, попитом користувалися шевченківські “Катерина”, “Невольник” і “Гайдамаки” [13-15].

Вагомим подією як для галицьких стрільців, так і подолян, стало відзначення роковин Т.Шевченка у березні 1920 року. Дійство відбувалося в складних військово-політичних умовах, коли на теренах краю поширювався більшовицький режим, а галицьке військо, опинившись у безвиході, вимушено перейшло у підпорядкування Червоної армії.

Напередодні безрезневих урочистостей Начальна Команда Червоної УГА видала розпорядження про відзначення роковин Т.Шевченка. У наказі зазначалося, що “дня 9-го березня 1920 року святкуємо роковини нашого великого поета, борця за народні права, пророка революції – Тараса Шевченка. Давно Його немає між нами, однак Його поезії, в яких Він оспівав страждання муки нашого Народу, Волю, якої він так прагнув, і досі пам’ятаємо” [16, с. 228]. У документі висловлювалися сподівання, що це свято “додасть нам більше енергії, більше сил – взятися до праці й ужити всіх заходів”, щоб визволити Галичину від польських загарбників та здобути славу і волю Вітчизні [16, с. 228]. Наказ закінчувався інструкцією, згідно якої передбачалося “всім галицьким частинам в місцях постою уладити в цей день святочні походи з публічними промовами до стрільців, в яких належить вияснити велике значення нашого Батька – Тараса Шевченка для революції взагалі, а для України зокрема. Комісарам і командирам належить на мітингах (вічах) з’ясувати характер слів Шевченка як вираз протесту покріпаченого мужика, жидівського

наймита і панського холопа, і що Його цілим бажанням було визволення від гніту панів. Наказую ужити всіх заходів, щоби день 9-го березня пройшов як найбільш святочно. Частини, які мають свої хори і музику, мають влаштувати для стрільців концерт з творів Шевченка” [16, с. 228].

Святкування проходило за активної участі місце-вого населення і охопило велику кількість населених пунктів. Найбільш гучніші відбулися в Ольгополі, Бершаді і Балті. Ініціаторами проведення шевченківського свята в адміністративному центрі Ольгопольського повіту були місцеві мешканці. Вони звернулися за дозволом до голови повітового Ревкому Попова. Останній не став чинити перешкод святкуванню. Було створено відповідний комітет із місцевих громадян. До нього запросили також представників 1-ї бригади ЧУГА. Серед них був і П.Мигович, який у своїх мемуарах, що вийшли у 1930-х роках, зафіксував цікаву інформацію про ті події [17].

Зазначений комітет негайно приступив до праці. Першим ділом ним було розроблено план свята, яке мало проходити два дні. 9 березня перед обідом планували в кожній школі провести святкові заходи зі співом, декламуванням і вступним словом для молоді цих навчальних закладів. Увечері того ж дня мав відбутися безкоштовний концерт. На ранок наступного дня передбачався молебень у школі, на який запросили місцевий хор. Свято завершувала урочиста хода вулицями Ольгополя за участю школярів, місцевих професійних товариств і галицького війська в повному озброєнні (із кулеметами та гарматами), а також урочисті промови, присвячені Кобзареві. На вечір всіх бажаючих запросили на святковий концерт, який відкривав вступним словом представник 1-ї бригади ЧУГА. В основній частині концерту виступили і галицькі самодіяльні артисти.

Для більшої вагомості шевченківського свята згаданий комітет вирішив видати коротку відозву-життепис Т.Шевченка, яку мали розповсюдити в пропагандистських цілях серед всього населення Ольгопільського повіту. На видатки свята Ревком асигнував 20000 крб. [17, с. 11-12].

Насправді, сценарій свята зазнав змін в процесі святкування. Бійці Галицького війська не змогли взяти участі у її ранковій частині через те, що 9 березня 1920 р., згідно із наказом командування, 7-й полк залишав Ольгопіль і почав передислокацію до Бершаді. Замість цього на святкування прибув 10-й полк галичан, який і взяв участь у заході. Більше того до вшанування Кобзаря долучилися представники 7-го полку, який через погіршення погодних умов дійшов лише до с.Рогізна, що за 7 км північніше Ольгополя, де й вимушено розташувався. Скориставшись зупинкою старшини і окремі бійці цього підрозділу наступного дня приєдналися до своїх товаришів з 10-го полку для участі у вечірньому концерті.

Вступне слово виголосив хорунжий В.Микелита. Як згадував П.Мигович, його промова сподобалася усім, і публіка, яка переповнювала зал, віддячила гучними оплесками [17, с. 12]. Сподобалося присутнім і соло “Гетьмани”, виконане артилеристом 9-ї бригади чотарем Бабієм. Його чарівний баритон так захопив слухачів, що він змушений був виступати на біс [17, с. 12]. Чудово виконав

поєми “Україна” та “Вечорниці” місцевий український хор. Загалом концерт справив на галичан велике враження. Завершилося святкування вечорницями з танцями [17, с. 12].

Шевченківське свято в Ольгополі виконало свою національно-патріотичну та культурно-освітню функцію. Свідченням цього може слугувати інформація, вміщена у спогадах П.Миговича: “Після концерту запитав я голову Повітового Ревкому Попова, як подобається йому концерт. Він мовчав. Видно було по нім, що він не дуже був нашим концертом задоволений, бо концерт був наскрізь націоналістичний. Йому це не подобалося” [17, с. 12].

Як згадував М.Дольницький, проведенню свята в Бершаді передувала довга і копітка робота, за підтримки місцевих жителів, насамперед інтелігенції. Заходи проходили впродовж двох тижнів. 9 березня відбувся урочистий концерт, наступного дня – панахида, урочиста хода вулицями, а завершилась вона політичними промовами біля церкви [4, с. 120].

У Балті в контексті Шевченківського свята відбулася велика маніфестація, було виголошено чимало промов. У святкуванні взяла участь вся військова залага. У Деннику Начальної Команди відмічалось, що “свято відбулося величаво”, завершенням якого став вечірній концерт [16, с. 228].

Підсумовуючи шевченківські святкування дописувач “Денника Начальної Команди” зазначав, що “Шевченківське свято галицькими військовими частинами відсвятковане з урочистостями”, а галицькі стрільці “скрізь віддали гідно честь великому своєму пророку і духовному Батьку” [16, с. 228].

Отже, Українська Галицька армія, під час свого перебування на Поділлі, розуміючи усю вагомість постаті Кобзаря, активно використовувала його ім’я і творчість в культурно-освітній та національно-пропагандистській діяльності, як серед галицьких вояків, так і подолян.

Список використаних джерел і літератури

1. Бережинський, В. Г. Червона Українська Галицька армія / В. Г. Бережинський; [Акад. Збройн. сил України]. – К., 1997. – 39 с.
2. Литвин, М. Р. Історія ЗУНР / М. Р. Литвин, К. Є. Науменко. – Львів: Ін-т українознавства ім. І.Крип’якевича НАН України, 1995. – 368 с.
3. Литвин, М. Р. Історія галицького стрілецтва / М. Р. Литвин, К. Є. Науменко. – Львів: Каменяр, 1991. – 200 с.
4. Дольницький, М. Шевченківське свято в Бершаді на Великій Україні / М. Дольницький // Український скиталець. – 1923. – № 5. – С. 14-16.
5. Завальнюк, О. М. Подільські містечка в добу Української революції. 1917–1920 рр. / О. М. Завальнюк, О. Б. Комарницький. – Кам’янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2005. – 320 с.
6. Олійник, С. В. Галицька армія – національно-політичний, культурно-просвітній і морально-психологічний чинник впливу на населення Правобережної України (літо 1919 – весна 1920 рр.) / С. В. Олійник // II міжнародний науковий конгрес українських істориків “Українська історична наука на сучасному етапі розвитку”. Кам’янець-Подільський, 17–18 вересня 2003 р. Доповіді та повідомлення; [Українське історичне

товариство, Інститут історії України НАН України, Кам'янець-Подільський державний університет]. – Кам'янець-Подільський; Київ; Нью-Йорк; Острог: Вид-во НаУОА, 2007. – Т. 3. – С. 301-307.

7. Машталір, А. І. Постать Т.Шевченка в контексті національного відродження у Наддніпрянській Україні (1917–1920 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук / Андрій Іванович Машталір. – Черкаси: Черкаський нац. ун-т ім. Б.Хмельницького, 2013. – 20 с.

8. Завальнюк, О. М. Українська Галицька армія на Поділлі (липень 1919 – травень 1920 рр.): монографія. – Вид. 2-е, доп. і перероб. / О. М. Завальнюк, С. В. Олійник. – Кам'янець-Подільський: ПП “Медобори-2006”, 2013. – 292 с.

9. Левицький, О. Пропаганда й преса / О. Левицький // Українська Галицька Армія: У 40-річчя її участі у визвольних змаганнях: Матеріали до історії. – Вінніпег: Вид. хор. УСС Д. Микитюк, 1958. – Т. 1. – С. 325-333.

10. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВО України), ф. 2188, оп. 3, спр. 47, арк. 1-3.

11. ЦДАВО України, ф. 2188, оп. 2, спр. 132, арк. 108-116.

12. ЦДАВО України, ф. 2188, оп. 1, спр. 117, арк. 5-6, 8-9.

13. Демчук, Т. Військові театри при ГА / Т. Демчук // Календар Червоної Калини на 1924 рік: Ювіл. вид. в десятиліття виступу УСС, 1914–1924. – Львів; К.: Червона Калина, 1923. – С. 153-155.

14. Клим, Т. До історії Нового Львівського театру при Начальній Команді Галицької Армії / Т. Клим // Літопис Червоної Калини. – Львів, 1931. – № 3. – С. 7-8.

15. Клим, Т. “Новий Львівський Театр” при Начальній Команді Галицької Армії / Т. Клим // Літопис Червоної Калини. – Львів, 1931. – № 6. – С. 7-9.

16. Денник Начальної Команди Української Галицької Армії. – Нью-Йорк: Червона Калина, 1974. – 325 с.

17. Мигович, П. При 1-й Бригаді Червоних Українських Січових стрільців / П. Мигович // Літопис Червоної Калини. – Львів, 1938. – Ч. 10. – С. 11-15.

Sergiy Olijnyk

T.Shevchenko's figure in cultural, educational and national-propagandistic activity of Ukrainian Galician Army in Podillya region

The article is devoted to position and role of Shevchenko's figure in cultural, educational and national-propagandistic activity of Ukrainian Galician Army in Podillya region. The article determines the actuality of such theme. It analyzes the historiography of the problem, which proves the necessity of appropriate scientific studies, despite the existence of a number of publications.

The main structural units of the Ukrainian Galician Army, engaged in cultural, educational and national-propagandistic activity are indicated here. The article proclaims that Shevchenko's word arises in all subordinate chains of these units.

It points on active usage of Taras Shevchenko's works in theatrical and choirs' repertory which functioned within the structure of Galician army.

Important attention is paid to the participation of Ukrainian Galician Army and Podilian people in memorial anniversary of Taras Shevchenko in March 1920. It is noted profound preparation among all segments of Galician Army for this event.

It was made an attempt to reconstruct the participation of Galician units in Shevchenko's holiday, that took place with the active participation of local people, and covered a large number of settlements. It was found out that the loudest celebrations were held in Olhopol, Bershada and Balta.

The most profound reconstruction of event, dedicated to the figure of Shevchenko, was held in Olhopol. On the basis of factual material, it was proved, that Shevchenko's holiday has performed its national-patriotic role in this village. There are reasons to consider this event like successful and the role of Ukrainian Galician Army like important.

Keywords: *Ukrainian Galician Army, Galician Army, T. Shevchenko, Podillya region, Podilian people, cultural, educational and national-propagandistic activity.*

С.В. Олійник

**Фигура Т.Шевченко в культурно-образовательной
и национально-пропагандистской деятельности
Украинской Галицкой армии на Подолье**

Статья посвящена выяснению места и роли личности Т.Шевченко в культурно-образовательной и национально-пропагандистской деятельности Украинской Галицкой армии на Подолье. Определяется актуальность данной проблематики. Анализируется историография проблемы. В частности указывается, что несмотря на наличие определенного количества публикаций, назрела необходимость соответствующего научного исследования.

Отмечается, что во всех структурных подразделениях УГА, которые занимались культурно-образовательной и национально-пропагандистской деятельностью, звучало шевченковское слово. Творчество Т.Шевченко активно использовалось в репертуаре театральных трупп и хоров, которые функционировали в структуре УГА.

Особое внимание уделено участию УГА в праздновании годовщины Т.Шевченко в марте 1920 г. Отмечается основательная подготовка галицкого войска к проведению этого мероприятия. Предпринята попытка реконструировать участие галичан в Шевченковском празднике, который проходил при активном участии местного населения и охватил большое количество населенных пунктов. Наиболее значительные празднования состоялись в Ольгополе, Бершадь и Балте. Наиболее полно произведена реконструкция мероприятия в Ольгополе. На основе фактического материала доказано, что шевченковский праздник в этом населенном пункте выполнил свою национально-патриотическую роль. Есть основания считать успешным проведение данного мероприятия и весомой роль в нем Украинской Галицкой армии.

Ключевые слова: *Украинская Галицкая армия, Т.Шевченко, Подолье, подольяне, культурно-просветительная работа, национально-пропагандистская деятельность.*

Одержано 26 травня 2014 року